

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.439:658

*О. М. Коваленко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності
Одеського національного політехнічного університету*

*С. А. Бугаєнко,
к. е. н., доцент Одеської національної академії харчових технологій*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ХАРЧОВІЙ ГАЛУЗІ

*М. Kovalenko,
PhD in Economics, Associate Department of Management of foreign and innovation activities of Odessa National Polytechnic University*

*S. Bugaenko,
Candidate of Science, associate Professor, Odessa national Academy of food technologies*

IMPROVEMENT ORGANIZATION AND ECONOMIC MECHANISM OF INTEGRATION PROCESS IN THE FOOD INDUSTRY

У статті досліджені найбільш ефективні заходи державного регулювання росту цін на харчову продукцію. Проаналізовано сучасний інтеграційний процес в економіці та виділені їх особливості. Досліджено процес формування ринку харчової продукції галузі та наведено її основні характеристики. Запропоновано використання економічних механізмів, що забезпечують конкурентоспроможність харчової продукції в умовах інтеграційних процесів з урахуванням пріоритетів економічного розвитку України.

В статье исследованы наиболее эффективные меры государственного регулирования роста цен на пищевую продукцию. Проанализировано современное интеграционный процесс в экономике и выделены их особенности. Исследован процесс формирования рынка пищевой продукции отрасли и приведены ее основные характеристики. Предложено использование экономических механизмов, обеспечивающих конкурентоспособность пищевой продукции в условиях интеграционных процессов с учетом приоритетов экономического развития Украины.

This article explores the most effective measures of state regulation of price increases for food. The current process of integration in the economy and highlighted their features. The process of forming market food industry and are its main characteristics. The use of economic mechanisms to ensure the competitiveness of food in terms of the integration process of the priorities of economic development of Ukraine.

Ключові слова: корпорація, корпоративне управління, холдинг, інтеграція, ефективність, вертикально-інтегроване об'єднання, консолідація.

Ключевые слова: корпорация, корпоративное управление, холдинг, интеграция, эффективность, консолидация.

Keywords: corporation, corporate governance, holding, integration, efficiency and consolidation.

Вступ. Сучасний етап розвитку України характеризується низкою особливостей. Перш за все слід відзначити її, в цілому, неефективну, слабо конкурентну економіку. Вона, як і раніше, має сировинну спрямованість і, за винятком окремих галузей (оборонної промисловості, космічних досліджень, харчової промисловості та інших виробництв), багато в чому відстає від економіки розвинених країн. І це при тому, що всі необхідні умови для успішного розвитку присутні: величезні природні ресурси, достатні фінансові запаси, значний кадровий потенціал, географічні чинники, інноваційні можливості, військовий потенціал. Виробничі відносини також зазнали істотних змін і стали зовні схожими на те, що спостерігається в розвинених країнах. Отже, проблема не в наявності необхідних умов, вони достатньо в пізнавані, а в їх використанні, вірній орієнтації.

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних та прикладних засад формування вертикально-інтегрованих структур харчових підприємств та механізмів її реалізації шляхом обґрунтування стратегії вертикальної інтеграції в харчовій галузі.

Аналіз останніх публікацій. Підходи та процеси розробки теоретично-методологічних і практичних аспектів формування і регулювання діяльності вертикально-інтегрованих структур знайшли своє відображення у наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, як: І. Ансофф, Л.І. Абалкін, В.С. Більчак, Х. Виссем, Д. Васильєв, О. Вільямсон, П. Друкер, Р. Коуз, П. Ларанж, К. Прахалад, М. Портер, А. Стіркланд, А. Томпсон, К. Ерроу, А.Л. Гапоненко, П.В. Забелін, М.І. Книш, Ю.С. Маточкін, Б.З. Мільнер, М.І. Туган-Барановський, Г.М. Федоров, А.В. Чиянов, В.Н. Цуглевич та ін.

Виклад основного матеріалу. Історія сучасних корпоративних утворень йде до XV-XVI століть і пов'язана, в першу чергу, з первинним накопиченням капіталу.

За минулий період мінялися методи, форми, інструментарій їх створення, але суть і мета залишалися незмінними: інтеграція для максимізації доходу. Проте саме поняття «корпорація» на сьогоднішній день відноситься до розряду несталіх і, незважаючи на те, що це поняття вживається досить широко як у спеціальній літературі, так і в ЗМІ, суворого, однозначного розуміння ще не сформувалося. Причому «розкид» думок і підходів до цього явища досить широкий: від правового тлумачення об'єднання професіоналів до структури для реалізації економічних і соціальних проблем [1].

Представляється, що корпорацію необхідно розглядати як систему, інтегруючи кілька специфічних структур, як мінімум дві: структуру бізнес-процесів і організаційну структуру. В рамках цих двох взаємопов'язаних структур, накладених один на одного, і здійснюється корпоративне управління.

На наш погляд, корпорація являє собою об'єднання фізичних та юридичних осіб з різними формами капіталу для вилучення економічної вигоди та здійснення соціальної діяльності. Таке досить сміливе визначення дозволяє, з одного боку, врахувати економічні інтереси господарюючих суб'єктів: споживачів, найманих працівників, власників, держави в цілому, а з іншого боку, врахувати необхідність задоволення певних соціальних потреб.

Існуючі моделі і концепції корпорацій диференціюються за ознаками, закладеним в основу їх класифікації, будь то особистісні відносини, розподіл праці, етичні та етнічні особливості, ієрархія управління та інше. Нам здається, що, використовуючи ці, безумовно, важливі ознаки, незаслужено ігноруються технократичний підхід до формування певного виду корпорацій, оскільки технологія - це об'єктивна і дуже конкретна ознака, досить легко підлягаюча формалізації. Анітрохи не принижуючи роль інших факторів об'єднання, вважаємо, що в окремих сферах діяльності, зокрема харчової промисловості, тобто там, де виробництво виходить безпосередньо на кінцевого споживача - людину, в основу створення корпорації слід взяти завершений технологічний цикл: від розробки ідеї до доведення продукції кінцевому споживачеві [7]. Найбільш повно цьому завданню відповідає вертикально-інтегроване об'єднання (ВІО). Ми розуміємо під ВІО об'єднання підприємств різних галузей, що забезпечують реалізацію всього технологічного ланцюжка з доведення продукції до кінцевого споживача.

Холдингова компанія - вершина піраміди, складеної з дочірніх компаній. Розміри холдингу бути набагато менше розмірів підконтрольних фірм.

Холдинг як структура управління вертикально-інтегрованим утворенням є в українських умовах однією з найбільш прийнятних форм управління, котра враховує інтереси утворюючих його елементів. До його складу включаються різні за своїм організаційно-правовим статусом господарюючі суб'єкти, які при входженні в холдингову компанію ґрунтовно реорганізуються аж до зміни своєї правової форми та отримання особливих повноважень у компанії.

Суб'єкти інтегрованих холдингів нерідко мають різний юридичний статус і форми власності, що також ускладнює проблему управління ними.

Активну участь у діяльності холдингів може приймати держава. Форми участі державних структур досить різноманітні: від опосередкованого впливу на діяльність даного утворення шляхом формування правової бази, юридичної основи їх функціонування до безпосередньої участі в управлінні холдинговою компанією. Причому в одних випадках участь держави цілком виправдана, коли мова йде про галузі, що є природними монополіями, і держава виступає як рівноцінний економічний партнер [3]. В інших випадках втручання держави є небажаним, оскільки державні інтереси можуть йти врозрід з інтересами власників, і функціонування ринкового механізму може виявитися заблокованим.

Аналізуючи сучасний інтеграційний процес в економіці, можна виділити його наступні особливості:

- Все більш активну роль в цьому процесі відіграє держава, використовуючи свої різні структури, методи, інструментарій;
- Важливе місце в інтеграційному процесі відводиться ТНК, які за своєю економічною потужністю набагато перевершують економіку багатьох країн перебування. Розбіжність їхніх інтересів може викликати різке загострення ситуації;
- На зміну потенційно немеркантильним спілкам приходять мережеві союзи, як інноваційна форма співпраці, що формуються на умовах кооперації та взаємних гарантій. Концентрація це енергетичні та валютні союзи;
- До особливостей інтеграційного процесу в Україні слід віднести його певний кримінальний характер, що передбачає високі ризики його проведення, оскільки в разі доведення він кримінально карний;
- Сучасна інтеграція - це, як правило, реакція на форс-мажорні ситуації, будь то криза, військовий конфлікт, високе зростання цін і т.д.

Україна знаходиться на порозі третьої хвилі інтеграційних перетворень [6]. Перша хвиля була викликана кризою 1998 року, коли попит був переключений на внутрішнє споживання. Друга хвиля обумовлена високими цінами на нафту і відповідним накопиченням капіталу. Третя хвиля пов'язана з протікаючою кризою, вихід з якої можливий на якісно іншій основі інтеграційних процесів.

В українській економіці нині сформувалися об'єктивні і суб'єктивні умови для створення вертикально-інтегрованих утворень. Основні переваги вертикально-інтегрованих утворень зводяться до отримання доступу до кінцевого споживчого ринку, а, отже, до ренти, створення умов концентрації та гнучкого використання ресурсів, можливості проведення єдиної політики в галузі кадрів, фінансів, зниження витрат і вдосконалення моніторингу.

В даний час відсутня спеціальна методика визначення ефективності створення ВІО. Побічно її можна визначити, використовуючи методику ЮНІДО, розроблену в 1978р., модернізовану Z-модель Альтмана з її модифікаціями, різні концептуальні підходи, що враховують окремі випадки, зокрема: теорію трансакційних витрат, забезпечення конкурентних переваг, використання потенціалу взаємовигідних довгострокових відносин, теорії фінансового менеджменту, пов'язаної зі специфікою взаємодії акціонерів і керуючих та інші [2].

Для обґрунтування ефективності створення вертикально-інтегрованого утворення холдингу можна використовувати метод експрес-аналізу. Переваги цього методу полягають у простоті розрахунків. Крім того, для оцінки ефективності досить офіційно опублікованих звітів про діяльність підприємств, що дуже важливо в умовах суворої конфіденційності вихідних даних.

На наш погляд, необхідно доповнити вищевказані методичні підходи до визначення ефективності ВІО поряд з розрахунком економічного ефекту, з урахуванням таких ефектів, як інституційний, інвестиційний, екологічний та соціальний.

У цих умовах підвищується значимість формування та використання організаційних та економічних інструментів забезпечення конкурентоспроможності харчової продукції, найбільш повного використання конкурентних переваг України в харчовому секторі, випереджаючого розвитку внутрішнього попиту на продукцію з високою доданою вартістю, створення великих вертикально- і горизонтально-інтегрованих структур з постачальниками сировини.

Існуюча система забезпечення ефективної діяльності підприємств чорної харчової сфери не повною мірою відповідає сучасним економічним умовам. На підставі вищевикладеного можна констатувати, що розробка науково обґрунтованих механізмів регулювання діяльності харчових підприємств і розвитку інтеграційних процесів, що забезпечують узгодження довгострокових інтересів розвитку української економіки та її харчового комплексу, є необхідною [5].

За сукупністю ключових характеристик ринок харчової продукції підприємств харчової сфери, у міру його розвитку та адаптації до сучасних умов господарювання, трансформувалася в конкурентний ринок. Харчова промисловість є однією з галузей спеціалізації України в сучасному міжнародному поділі праці. Застосовувані технології визначають галузь як матеріаломістку і енергоємну галузь. За масштабами інвестицій галузь характеризується як капіталомістка галузь. Структура галузі, що сформувалася в докризовий період, не зазнала кардинальних змін і є висококонцентрованою.

Процеси консолідації в галузі мають тенденцію подальшого розвитку. Аналіз особливостей формування ринку харчової продукції галузі дозволяє встановити її основні характеристики:

- Високий ступінь концентрації та комбінування виробництва робить залежним загальний стан галузі від стабільності внутрішньогалузевих зв'язків;
- Фінансовий стан харчового виробництва робить залежним інвестиційну діяльність підприємств від стану банківсько-фінансового сектора економіки;
- Відносно висока ліквідність продукції в світі дозволяє галузі розвиватися як з орієнтацією на внутрішні потреби, так і на світовий ринок.

Основні тенденції розвитку харчової галузі України в останні роки відповідають, певною мірою, загальносвітовим.

Доцільно використання економічних механізмів, що забезпечують конкурентоспроможність харчової продукції в умовах інтеграційних процесів. Можна виділити три принципові можливості поведінки виробника на ринку харчової продукції:

- а) некооперованої цінової олігополії (ламаної кривої попиту);
- б) цінової змови;
- в) цінового лідерства.

Для кожної з зазначених альтернатив доцільно застосовувати особливу комбінацію методів державного регулювання цього ринку, підготовчуючи її учасників до «гри за правилами». Чинна до теперішнього часу цінова політика, заснована на витратному методі ціноутворення, або нормативному, заснованому на принципах техніко-економічному нормуванні витрат, втрачає сенс при застосуванні даних методів при ціноутворенні на ринку харчової продукції, де в міру його розвитку та адаптації до сучасних умов господарювання, домінуючою стає конкуренція.

Доцільне використання економічних механізмів, що забезпечують конкурентоспроможність харчової продукції в умовах інтеграційних процесів з урахуванням пріоритетів економічного розвитку України, включаючи:

- а) механізм «лідерства в цінах знизу», де лідером виступає підприємство, що має суттєві переваги в собівартості продукції;
- б) механізм «цінового обмеження зверху» за допомогою встановлення регулюючим органом фіксованих граничних цін, вирішальне завдання винятку цінової експансії за рахунок змови учасників або несприятливої моніторингової кон'юнктури;
- в) механізм прямих двосторонніх договорів, сконцентрований на проблемі мінливості цін на харчову продукцію.

Дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду регулювання галузевих ринків дозволяє визначити найбільш ефективні заходи державного регулювання росту цін на харчову продукцію:

- Введення митних зборів на експорт;
- Ліквідація імпорتنих мит на деякі види харчової продукції;
- Введення заходів по збільшенню оподаткування надприбутків корпорацій;
- Застосування фіскальних заходів з боку антимонопольної служби;
- Скасування квот на ввезення, оптимізація системи внутрішньокорпоративного ціноутворення.

Зокрема, можуть бути запропоновані заходи, що включають:

а) встановлення граничної величини рентабельності харчових підприємств з метою стримування темпів зростання цін на харчову продукцію на внутрішньому ринку;

б) формування державних замовлень з фіксованими цінами на продукцію;

в) регулювання тарифів природних монополій;

г) оптимізація системи внутрішньокорпоративного ціноутворення у відповідності з останніми тенденціями державного законодавства.

При цьому слід врахувати, що не можна, вводячи певні обмеження, поставити підприємства галузі в уразливе становище, позбавити їх конкурентоспроможності на внутрішньому та світових ринках, а також можливостей до саморозвитку, враховуючи, що харчовий комплекс є однією з основ української економіки. Однак, продумана політика введення ряду з розглянутих вище заходів у поєднанні зі стимулюючими інструментами (податковими пільгами, преференціями) дозволить зміцнити український ринок харчової продукції та збільшити попит на метал, дещо знизивши при цьому прибутковість харчових компаній.

Зниження прибутку при цьому вигідно і самим цим підприємствам, так як завдяки заходам державного регулювання підвищиться вартість їх бізнесу, що спирається на внутрішній ринок, менш схильний до впливу світової економічної кон'юнктури.

У світлі узагальнення наявного вітчизняного та зарубіжного досвіду доцільне і ефективне застосування нормативно-правових методів державного регулювання ринку харчової продукції, і їх пріоритетність в сучасних умовах, порівняно організаційно-технічними заходами [4]. Розвиток інтеграційних процесів у вітчизняній економіці, та харчовій сфері зокрема, дозволяє уточнити поняття вертикальної інтеграції в сучасних умовах. Вертикальна інтеграція перетворює на основну ланку економіки міжгалузеву корпорацію. В умовах економіки корпорацій в силу вступає закон вертикальної інтеграції, суть якого - нульова рентабельність всього проміжного виробництва.

У разі міжгалузевої вертикальної інтеграції ціна на продукцію зменшується на величину $\Pi_{кп}$ (формула 1):

$$\mathbf{Ц = C_{кп} + \Pi_{кп} + C_{пп}} \quad (1)$$

Отже, неекономічно і нерационально отримувати прибуток з видобутку сировини або виробництва напівфабрикатів; і вже зовсім деструктивно створювати умови, при яких з проміжного виробництва витягується не просто прибуток, а максимальний прибуток. Це означає деіндустріалізацію, зупинку, непрацездатність або неконкурентоспроможність обробної індустрії, декваліфікацію кадрів.

Вивчення специфіки розвитку інтеграційних процесів дозволяє обґрунтувати необхідність міжгалузевої вертикальної інтеграції, сформулювати її суттєві особливості і специфічні вимоги до системи управління інтегрованою компанією. Відсутність єдиної нормативно правової бази, котра враховує все розмаїття та специфіку інтеграційних процесів у галузі, не можна визнати задовільним.

Основним каналом нормативно-правового регулювання управлінських процесів в холдингу стає саморегуляція локальних нормативних актів, що розробляються і приймаються головною організацією за згодою учасників холдингу і обов'язково всіх зайнятих в ньому осіб. Чим повніше будуть налагоджені внутрішньохолдингові відносини, тим ефективніше стане діяльність холдингу. Важливим аспектом у цьому напрямку є реформа законодавства в області внутрішньокорпоративного ціноутворення. Ці зміни потребують удосконалення механізмів трансфертного ціноутворення всередині корпоративних структур, які враховують інтереси всіх суб'єктів господарювання, а також тягнуть за собою необхідність розробки внутрішньокорпоративного нормативно-правового забезпечення. До особливостей і напрямків вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі використання нормативно-правових методів державного регулювання галузевих ринків, відносяться: структурна реформа; державний контроль за створенням і діяльністю холдингів; забезпечення організації діяльності холдингів.

Адаптація підприємства до мінливих умов зовнішнього середовища залежить від ступеня обліку всієї сукупності різноманітних взаємодіючих факторів, що впливають на вибір стратегій усіх рівнів (корпоративного, бізнес рівня, функціонального), а значить, і на формування організаційної структури управління. Виявлення головних з них для подальшого аналізу та обліку при формуванні оргструктури управління, оцінка механізму дії факторів - задача високої складності.

Організаційно-економічна форма об'єднання підприємств, вибір базових стратегій впливають на формування надфірмової структури корпоративного центру [3]. Стратегічне планування обґрунтовує чіткі пріоритети розвитку корпорації та перетворює ринок для учасників корпорації в регульований. На цьому рівні фінансова структура як сукупність центрів відповідальності стає основою формування ланок корпоративного центру, основним завданням якого є забезпечення корпоративних інтересів учасників. Таким чином, при створенні нових організаційних умов, спрямованих на підвищення ефективності не окремих корпоративних структур, а економіки країни в цілому, необхідно:

1) підприємства, що входять в холдинги, об'єднувати не по галузевим, а по міжгалузевому принципу об'єднання раніше галузевих підприємств в повний і єдиний цикл відтворення конкретної продукції кінцевого попиту;

2) всередині корпорації забезпечити дію закону вертикальної інтеграції з утриманням ключових елементів горизонтальної інтеграції;

3) активізувати вплив держави на виробників для дотримання інтересів кінцевих споживачів продукції харчових корпорацій, держави і всього суспільства. Аналіз досвіду розвинених країн дозволяє констатувати, що посилення значення законодавчого регулювання діяльності корпоративних структур чорної харчової сфери, є безумовним пріоритетом.

До перспективних форм розвитку інтеграційних процесів відносяться:

а) квазіінтеграція, заснована на взаємовідносинах лідерів, взаємній довірі, повазі до бренду, наданні пільг і зniżок, тимчасовій співпраці в певних сферах (наприклад, підготовка кадрів, спільні соціальні проекти і т.п.);

б) форми інтеграції, містять економічні основи до об'єднання і відображають тенденції орієнтації на споживача (спільні дії харчової компанії з підтримки вітчизняного машинобудування та інших споживаючих галузей, економічна співпраця з замовниками, адаптація видів продукції, асортименту, номенклатури, розмірів до потреб конкретних споживачів і т. д.);

в) глобальні, регіональні, міжгалузеві форми інтеграції, пов'язані з транснаціоналізацією українських харчових компаній.

Наведені форми дозволяють формувати міжгалузеві союзи, угоди, альянси з підприємствами електроенергетики, залізничного транспорту, постачальниками вугілля, газу, нафти і нафтопродуктів, різних видів сировини, матеріалів тощо, що використовуються в харчовому виробництві.

Висновок. Створення великих вертикально- і горизонтально-інтегрованих структур необхідно, оскільки ефективна система регулювання діяльності підприємств харчової промисловості є важливою умовою сталого розвитку харчового комплексу країни, забезпечення надійності та безпеки функціонування всієї української економіки. Важливою передумовою цього є ситуація, що склалася після кризового періоду, що диктує необхідність пошуку напрямів подальшого розвитку харчової промисловості. Інтеграційні процеси є невід'ємною складовою світової та національної економіки. Підвищення ефективності інтеграційної взаємодії у вітчизняній харчовій сфері дозволить протистояти глобальним гравцям на міжнародних ринках, зберегти конкурентоспроможність і підвищити ефективність функціонування капіталу вітчизняних корпорацій.

Список використаних джерел.

1. Аграрний сектор в світовій і національній економіці України / П.М. Макаренко, П.І. Лазаренко, І.Г. Кириленко, О.М. Леонт'єв. Дніпропетровськ: Пороги. – 1995. – 372 с.
2. Алчян А. Затраты и выпуск / А. Алчян [под ред. В.М. Гальперина] // Теория фирмы. – СПб.: Экономическая школа. – 1995. – С. 135–159.
3. Витковский М.Л. Хозрасчетные отношения в условиях агропромышленной интеграции / М.Л. Витковский [под ред. А.А. Сторожука] // Сб. научн. работ Основные вопросы межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции в УССР. – К.: Южное отделение ВАСХНИЛ, 1979. – 36 с.
4. Дем'яненко М.Я. Основи податкових відносин в АПК / М.Я. Дем'яненко. - К.:ІАЕ УААН, 1999. – 72 с.
5. Економіка підприємства: підручник / Заг. ред. Й. М. Петровица. – Львів: «Новий Світ 2000», 2004. – 680 с.
6. Ефременко А. Кооперация в системе агробизнеса / А. Ефременко // АПК: экономика, управление. – 2003. – №11. – С. 51–55.
7. Пахомчик С. Вертикальная сельскохозяйственная кооперация в АПК / С. Пахомчик // Аграрная наука. – 1998. – №36. – С.14–15.

References.

1. Makarenko, P.M. Lazarenko, P.I. Kyrylenko, I.H. and Leont'ev, O.M. (1995), Agrarnyj sektor v svitovij i natsional'nij ekonomitsi Ukrainy [The agricultural sector in the global and national economy of Ukraine], Naukova dumka Dnipropetrovs'k, Ukraine.
2. Alchyan, A. (1995), Zatraty u vypusk [Output and input], Ekonomicheskaja shkola, SPB, Piter, Russia.
3. Vytkovskij, M.L. (1979), Khozraschetnye otnoshenija v usloviakh ahropromyshlennoj yntehratsyy [Self-supporting relations in the conditions of agroindustrial integration], Yuzhnoe otdelenie VASKhNYL, Kyiv, Ukraine.

4. Dem'ianenko, M.Ya. (1999), *Osnovy podatkovykh vidnosyn v APK* [Principles of tax relations in agriculture], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine.
5. Petrovycha, J. M. (2004), *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics], *Novyj Svit 2000*, L'viv, Ukraine.
6. Efremenko, A. (2003), "Kooperatsyya system in Agribusiness", *APK: ekonomyka, upravlenye*, vol. 11, pp. 51–55.
7. Pakhomchuk, S. (1998), "Vertical agricultural cooperation in agriculture", *Ahrarnaia nauka*, vol. 36, pp. 14–15.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"